

7. Сімакоў, А. Еўрацэнтрызм і нееўрапейская альтэрнатыва / А. Сімакоў // Літ. і мастацтва. – 1991. – 2 жн. – С. 6–7.
8. Слоўнік мовы Янкі Купалы: у 8 т. / склад. У. В. Анічэнка [і інш.]. – Гомель: ГДУ, 2012. – Т. 7: А – І: (дадатак). – 554 с.
9. Янка Купала і нееўрапейская этнаграфія ў Пецяўбургу // Веснік БІТ. – 2014. – № 70, 20 сн.
10. Янка Купала: энцыкл. даведнік / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БелСЭ, 1986. – 727 с.
11. Four Immortals: Poets Garden at Arrow Park: contents from the 1970 original commemorative booklet redesigned as part of the Arrow Park historical archive – seventieth year project – 1948–2018 // Arrow Park [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://arrowparkny.com/poet_garden/PoetsGardenArrowParkNY_dl.pdf. – Дата доступу: 12.09.2022.

УДК 811.161.3'373.2:821.161.3

МАКСІМ ТАНК І ЯКУБ КОЛАС: НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ ІНТЭРТЭКСТУАЛЬНЫХ СУВЯЗЯЎ

В. Р. Слівец

*Мазырскі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна
Мазыр, Рэспубліка Беларусь
kovshsrolga@tut.by*

У артыкуле аналізуецца інтэртэкстуальны характар паэзіі Максіма Танка і спецыфічная «прысутнасць» у аўтарскім паэтычным дыскурсе асобы Якуба Коласа і яго творчых традыцый. Імя Якуба Коласа, імёны яго літаратурных персанажаў разглядаюцца як нацыянальна-прэцэдэнтныя адзінкі і як адметныя паэтонімы, што выступаюць маркёрамі інтэртэкстуальнасці.

Ключавыя словы: Максім Танк; Якуб Колас; інтэртэкстуальнасць; алюзія; прэцэдэнтнае імя; бібліёнім.

MAXIM TANK AND YAKUB KOLAS: SOME ASPECTS OF INTERTEXTUAL COMMUNICATIONS

V. R. Slivets

*Mazyr State Pedagogical University named after I. P. Shamyakin
Mazyr, Republic of Belarus
kovshsrolga@tut.by*

The article analyzes the intertextual character of Maksim Tank's poetry and the specific "presence" of Yakub Kolas and his creative traditions in the author's poetic discourse. The name of Yakub Kolas, the names of his literary characters are considered as national precedent units and as distinctive poemonyms that act as markers of intertextuality.

Key words: Maxim Tank; Yakub Kolas; intertextuality; allusion; precedent name; biblionym.

У гісторыі айчынай літаратуры Максім Танк засведчыў сябе як надзвычай таленавіты і арыгінальны творца, рэфарматар і заканадавец беларускай паэзіі, які значна пашырыў яе ідэйна-творчыя далягяды, «забяспечыў актыўнае развіццё яе інтэлектуальна-вобразнай культуры», выступаючы «прыхільнікам спалучэння традыцыйнага, самабытна-нацыянальнага і наватарскага, заснаванага да дасягненняў еўрапейскага мастацтва, пачаткаў» [5, с. 6].

Даследуючы знешнія і ўнутраныя ўплывы ў паэтычнай спадчыне Максіма Танка, Г. Я. Адамовіч таксама адзначала, што яго творчасць, «якая нараджалася “на скразняках” гісторыі, у “анамальнай зоне” кіпучага творчага натхнення, стала высакаякасным сплавам традыцый беларускай літаратуры і літаратур народаў свету, арганічным сімбіёзам жывога слова і палымянай думкі Паэта» [1, с. 11]. Сталенню Яўгена Скурко як паэта і майстра слова, з адметным і гучным псеўданімам, у свой час садзейнічалі вершы Аляксандра Пушкіна і Міхаіла Лермантава, Уладзіміра Маякоўскага і Сяргея Ясеніна, творчасць адных з лепшых прадстаўнікоў польскай

літаратуры – Адама Міцкевіча, Генрыка Сянкевіча, Юзафа Крашэўскага, Элізы Ажэшкі, Юльяша Славацкага і інш. Аднак дыялектыку нацыянальнага ён спазнаваў на роднай паэтычнай глебе. І ці не з «Беларускага календара 1925 года» пачынаецца фарміраванне яго нацыянальнай самасвядомасці, годнасці, глыбокага адчування сваіх народных каранёў? З календара, у якім, як прызнаваўся сам паэт, ён упершыню прачытаў верш Янкі Купалы «Вёска», убачыў партрэт Якуба Коласа і які так клапатліва падчас вайны захаваў яго бацька сярод іншых важных папер? І ці мог тады падумаць яшчэ малады Яўген Скурко, сочачы за творчасцю паэтаў-класікаў і збіраючы іх вершы па старонках заходнебеларускай перыёдыкі, што аднойчы ўздымецца на адну з імі прыступку?

Максім Танк ніколі не імкнуўся быць да кагосьці падобным: «Усё жыццё стараўся нікога не паўтараць, не наследаваць, хоць не заўсёды мне гэта ўдавалася» [10, с. 507]. Такім шляхам ён імкнуўся знайсці самога сябе, выяўляючы ўласную самабытнасць, унікальнасць. Сінтэзуючы ўсё самае лепшае, што ёсць у нацыянальнай культуры і сусветнай, ён прэзентаваў арыгінальную мастацкую парадыгму, напоўненую шматгалоссем лепшых агульначалавечых каштоўнасцей, што не маюць этнічнай ці рэгіянальнай прыналежнасці. Выкарыстанне падобнай уласна- і іншанацыянальнай спадчыны склала аснову адметнай інтэртэкстуальнасці паэзіі Максіма Танка, што адзначана многімі даследчыкамі, якія звярталіся да вывучэння падобнага аспекту яго лірыкі, праблемы творчых узаемаўплываў (Г. Я. Адамовіч, Д. Я. Бугаёў, П. В. Васючэнка, У. В. Гніламёдаў, Т. К. Грамадчанка, А. У. Жардзецкая, А. А. Лойка, М. У. Мікуліч, М. І. Мішчанчук і інш.). Асобна хацелася б звярнуць увагу на спецыфічную «прысутнасць» менавіта Якуба Коласа ў лёсе і творчасці Максіма Танка.

Яшчэ да асабістага іх знаёмства малады паэт меў асаблівае стаўленне да асобы Якуба Коласа. Пра гэта красамоўна гавораць яго вершы ды і сам ён у сваіх дзённых і ўспамінах. Паэт-пачатковец уважліва сачыў не толькі за літаратурнымі публікацыямі класіка, але і літаратурнаўчымі, крытычнымі артыкуламі, што не магло не ўплываць на яго ўласныя творчыя пошукі і ідэйна-мастацкія погляды. Так, у дзённых запісах за 1939 год Максім Танк прыводзіць чарнавы варыянт ліста, які ён меў намер адрасаваць «дарагому дзядзьку Якубу Коласу», каб расказаць пра намаганні маладых «бунтарных паэтаў» у Заходняй Беларусі [9, с. 265]. Праўда, дакладна невядома, ці быў гэты ліст урэшце адпраўлены. Максім Танк шчыра дзеліцца з чытачамі радасцю знаёмства з Янкам Купалам, Якубам Коласам, Змітраком Бядулем і Міхасём Лыньковым, незабыўнай сустрэчы, калі сам Колас падараваў яму сваю аповесць «Дрыгва» з аўтографам [9, с. 344]. Пазней падобныя сустрэчы, сумесныя канферэнцыі, літаратурныя вечары і нават святкаванні Новага года будуць частымі, аднак, мабыць, не менш хваляючымі.

У творчай спадчыне Максіма Танка знаходзім шэраг вершаў, прысвечаных Якубу Коласу: «Тры песні», «Якубу Коласу», «Якуб Колас збірае грыбы», «Ля помніка Якубу Коласу» і інш. Некаторыя з іх увайшлі ў паэтычныя зборнікі Танка, некаторыя – засведчаны ў дзённых паэта, як, напрыклад, «навагодні мадрыгал»: «Каб у гэтым годзе новым // Была добрая вясна...» [9, с. 391] і інш.

Увогуле ў паэзіі Максіма Танка нямала вершаў, у назвах якіх засведчаны імёны, якія выступаюць у якасці прэцэдэнтных у беларускай лінгвакультурнай супольнасці: «Каліноўскі», «Над магілай Багдановіча», «Чытаючы Максіма Багдановіча», «Янку Купалу», «Пераносім урну з прахам Янкі Купаль», «Петрусю Цвірку», «Вадаспад Адама Міцкевіча», «У доме А. С. Пушкіна», «Пушкіну», «Сяргей Ясенін», «Над Маякоўскім» і інш. Звычайна падобныя бібліённы, што складаюцца з прэцэдэнтнага антрапоніма ці ўтрымліваюць яго ў сваёй структуры, выконваюць функцыю праспекцыі – прыцягваюць увагу чытача за кошт успрыняцця вядомага імя ў якасці выразніка змястоўна-канцэптуальнай інфармацыі. Нацыянальна-прэцэдэнтнае імя Коласа выносіцца Максімам Танкам у загаловак твора не заўсёды. Часам яно згадваецца даволі нечакана і служыць своеасаблівым маркёрам для разгортвання цікавай алузіі, як, напрыклад, у вершы «Булонскі лес»: «Нездарма пра гэты лес калісьці Колас // Жартаваў у вершах, сціплых і вясёлых...» [6, с. 76]. У дадзеных радках маецца на ўвазе верш «Загібелька», у сваю чаргу напісаны Якубам Коласам у адказ на эпіграму Кандрата Крапівы: «Быў я ў Парыжы на кангрэсе – // То ў Загібельцы, браце, лепш: // Грыбоў няма ў Булонскім лесе, // А ў Сене – хоць бы адзін лешч» [2, с. 201–202]. Зразумела, што падобныя алузіі скіраваны не на кожнага чытача.

Відаць, на пэўную дасведчанасць рэцыпіента таксама разлічваў Максім Танк, ствараючы верш «Якуб Колас збірае грыбы» [7, с. 179–181]. Акрамя прамога ўказання на адзін з любімых заняткаў народнага пісьменніка Беларусі, у ім знаходзім шэраг адсылак да фактаў з біяграфіі

Якуба Коласа, якія дапамагаюць стварыць вобраз не проста класіка беларускай літаратуры, а чалавека, асобы з глыбокім, драматычным лёсам. Верагодна, гэты верш мае яшчэ адну адсылку – на невербальны вобраз – даволі вядомы фотаздымак Якуба Коласа, зроблены ў 1946 годзе, што захоўваецца ў сямейным архіве Міцкевічаў. На ім Канстанцін Міхайлавіч, прысеўшы на адно калена, трымае ў правай руцэ поўны кошык грыбоў і добразычліва ўсміхаецца. Звычайна гэты фотаздымак выкарыстоўваюць у якасці ілюстрацый для рознага кшталту публікацый менавіта з надпісам «Якуб Колас збірае грыбы».

Больш відавочныя рэмінісцэнцыі выкарыстоўвае Максім Танк у вершы «Ля помніка Якубу Коласу», у якім ён, звяртаючыся да аплікацыі онімаў, па-мастацку абыгрывае назвы вядомых твораў пісьменніка і прэцэдэнтныя імёны іх персанажаў: «Прысеў на валуне гранёным, // Дзе на Маскву імкне шаша, // Паслухаць музыкі Сымона, // Гамонкі дзеда Талаша...» [8, с. 55].

Цытату-алюзію на нацыянальна-прэцэдэнтны тэкст Якуба Коласа ўтрымлівае верш «Мой родны кут». Гэты радок – «Мой родны кут, як ты мне мілы...» [6, с. 38–39], запазычаны з паэмы «Новая зямля» і выкарыстаны ў якасці рэфрэна ў названым творы Максіма Танка, – ужо даўно амаль для кожнага беларуса набыў асаблівае сімвалічнае гучанне як сведчанне шчырай любові да сваёй малой радзімы.

Якуб Колас у сваю чаргу таксама з цеплынёй ставіўся да маладзейшага сябра і паплечніка на ніве беларускага слова, паважаючы ў ім і Асобу, і Паэта. У вершы-прысвячэнні «Максіму Танку» ён эмацыянальна выказваў яму сваё пажаданне-запавет: «Нясі ж ты, мой дружа, народу // Жывучасць, гаючасць зямлі, // І песні складай пра свабоду, // І больш паддавай ты ёй ходу, // Каб мы к нашым святам прыйшлі» [8, с. 55].

Глыбока перажываў Максім Танк смерць Якуба Коласа: «Цяжка паверыць, што не стала яго паміж намі, не стала Чалавека, які многім з нас паказаў дарогу ў жыцці, быў славай і сумленнем нашага народа, быў жывым звяном дзвюх эпох – мінулай і сучаснай» [9, с. 480]. У сваю чаргу творчыя набыткі Максіма Танка таксама паслужылі і яшчэ паслужаць глебай, на якой ўзрастуць і будуць квітнець новыя пакаленні сапраўдных мастакоў слова.

Бібліяграфічны спіс

1. Адамовіч, Г. Я. Знешнія і ўнутраныя ўплывы ў паэтычнай спадчыне Максіма Танка / Г. Я. Адамовіч // Сёмыя Танкаўскія чытанні: да 95-годдзя Беларус. дзярж. пед. ун-та імя Максіма Танка: зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т; [рэдкал.: Ф. С. Шумчык (адк. рэд.) і інш.]. – Мінск: БДПУ, 2010. – С. 7–11.
2. Колас, Я. Збор твораў: у 20 т. / Я. Колас; НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – Т. 2: Вершы (1911–1938) / падрыхт. тэкстаў і камент. С. В. Забродскай, К. А. Казыра; рэд. тома У. В. Гніламёдаў. – 440 с.
3. Колас, Я. Збор твораў: у 20 т. / Я. Колас; НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2008. – Т. 4: Вершы (1946–1956). Апавяданні вершам (1907–1929, 1938). Вершаваныя казкі (1917, 1926, 1929, 1956). Паэма «Міхасёвы прыгоды» (1933, 1935). У суаўтарстве (1936–1949) / падрыхт. тэкстаў і камент. Т. С. Голуб, А. І. Шамякінай; рэд. тома М. А. Тычына. – 582 с.
4. Крапіва, К. Збор твораў: у 6 т. / К. Крапіва. – Мінск: Маст. літ., 1997. – Т. 1: Вершы, байкі, эпіграмы і паэмы. – 466 с.
5. Мікуліч, М. Максім Танк. Талент, заручаны з небам / М. Мікуліч. – Мінск: Літ. і Мастацтва, 2012. – 336 с.
6. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк; НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – Т. 3: Вершы (1954–1964). – 447 с.
7. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк; НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – Т. 4: Вершы (1964–1972). – 384 с.
8. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк; НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2008. – Т. 5: Вершы (1972–1982). – 448 с.
9. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2009. – Т. 9: Лісткі календара. Дзённікі (1941–1959). – 592 с.
10. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 10: Дзённікі (1960–1994). – 919 с.